

Breda Grintweg 18 Vlaamse schuur (XIX-a?)

Bouwhistorisch verkenning

BAAC Rapport B-22.0082

Auteur:
Drs. ing. A.G. Oldenmenger

ISSN: 1873-9350

Redactie: ir. R.J.W.M. Gruben
Veldwerk: drs. ing. A.G. Oldenmenger
Teksten: drs. ing. A.G. Oldenmenger
Waardering: ir. R.J.W.M. Gruben
drs. ing. A.G. Oldenmenger
drs. L. van Hemert

DATUM VELDWERK 8 maart 2022
DATUM CONCEPT 22 maart 2022
DATUM DEFINITIEF ...

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever en/of BAAC.

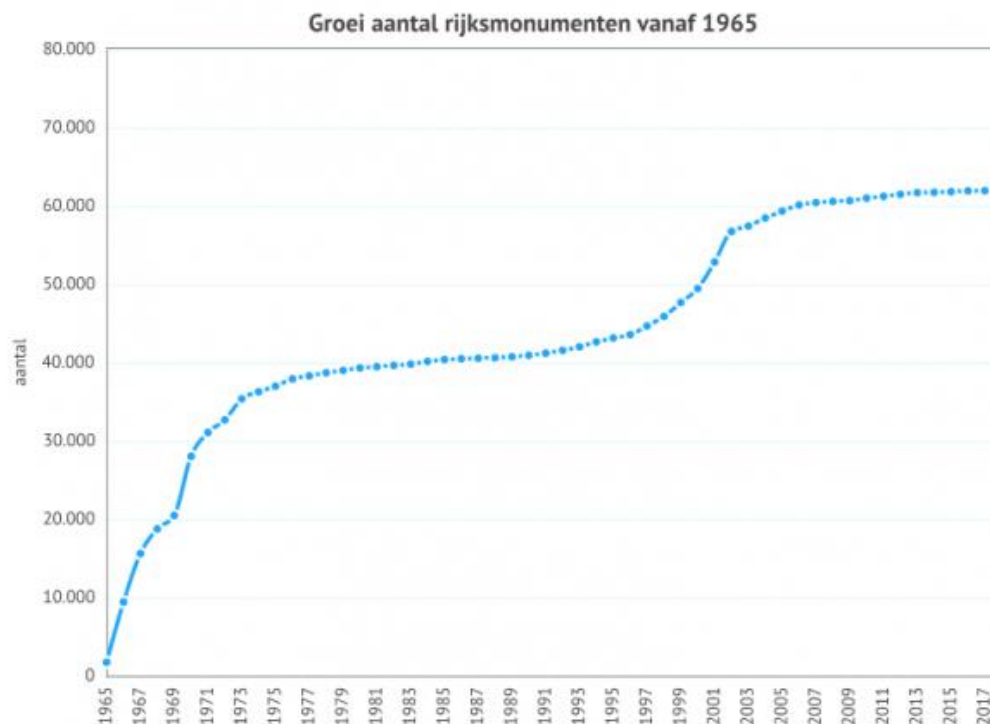
BAAC
Bureau voor archeologie en bouwhistorie
Graaf van Solmsweg 103, 5222 BS 's-Hertogenbosch.
Tel.: (073) 61 36 219 E-mail: denbosch@baac.nl

1 Inleiding

1.1 Het belang van monumenten

Sleutelbegrip in iedere bouwhistorische verkenning, is het begrip monumentwaarde. In deze eerste paragraaf zal dit begrip worden verklaard en de betekenis ervan worden uitgelegd.

Het woord *Monument* is afgeleid van het Latijnse woord *Monumentum*, waarmee datgene wordt bedoeld, dat doet herinneren.¹ In de oudheid gaat het dan hoofdzakelijk om objecten die opzettelijk gemaakt werden om iemand of een gebeurtenis in herinnering te brengen; een grafmonument of een overwinningsmonument. In de Nederlandse taal wordt het woord monument in ieder geval in de zestiende eeuw al gebruikt. Het is in die tijd een aanduiding van schriftelijke getuigenissen en documenten, opgeschreven herinneringen.² In latere eeuwen raakt de term in zwang voor sinds lange tijd bestaande bouwwerken, gebouwen die herinneren aan de samenleving van weleer. Het zijn gebouwen met een belangrijke historische functie of die exemplarisch zijn voor een indrukwekkend architectonisch tijdsbeeld. Gaandeweg de negentiende eeuw ontstaat daarbij de woordafleiding monumentaal, die aanvankelijk niet zozeer betrekking heeft op de herinnering, als wel op de omvang van nieuw te realiseren gebouwen en bouwdelen. De reden daarvan is vermoedelijk dat monumenten in vroegere tijd vrijwel per definitie groots en indrukwekkend waren. Later neemt de huidige definitie de overhand.

Bron: RCE - Monumentenregister

¹ <http://www.etymologiebank.nl/trefwoord/monument>.

² M. Philippa e.a., *Etymologisch Woordenboek van het Nederlands*, 4 delen, Amsterdam 2003-2009.

Een monument is in de monumentenwet van 1961 gedefinieerd als een ten minste 50 jaar oud werk, dat van algemeen belang is vanwege de schoonheid, de betekenis voor de wetenschap of de volkskundige waarde. De term schoonheid is daarbij een opvallend, subjectief criterium, dat niet los kan worden gezien van de algemeen geaccepteerde architectonische traditie (in publicaties) en de hedendaagse tijdsgeest. Dat laatste besef, zorgde er in 1988 bij de vernieuwing van de monumentenwet, mede voor dat de voorwaarde van een halve eeuw ouderdom, werd geschrapt. In de Erfgoedwet van 2016 wordt een monument gedefinieerd als een onroerende zaak die deel uitmaakt van cultureel erfgoed.³ De aanwijzing van monumenten is decennialang primair de taak van het rijk geweest. Sinds de decentralisatie van de monumentenzorg in 1988, is die verantwoordelijkheid geleidelijk aan steeds meer bij lokale overheden (gemeenten) komen te liggen. Sommige gemeenten maakten hier gretig gebruik van, andere gemeente zien de noodzaak van het aanwijzen van gemeentelijke monumenten tot de dag van vandaag niet in. De aanwijzingsprocedure is in de loop der tijd weinig veranderd. Doorgaans gaat er aan de aanwijzing een inventarisatie- en selectieprocedure vooraf. Slechts zelden wordt er diepgaand onderzoek verricht ten behoeve van de toekenning van de beschermde status.

Het woord *Waarde* wordt in het kader van bouwhistorisch onderzoek gelijkgesteld aan *belang* of *betekenis*, waarbij onderscheid zou kunnen worden gemaakt tussen de betekenis voor de mens nu en de betekenis in vroegere tijd. Een waarde is iets waar een persoon of een (deel van een) samenleving betekenis uit put, omwille van een gezamenlijke of individuele identiteit. *Belang* zou etymologisch zijn voortgekomen uit een inspanning, een gevoel of verlangen om iets te (be)reiken. Uiteraard kennen we het woord waarde ook in economische zin, waarin het in schrift is terug te voeren tot in de tiende eeuw. In een traject van planvorming en plantoetsing is die ogenschijnlijk dubbele betekenis niet altijd even handig, omdat financiële investeringen moeten renderen, en waarde vooral wordt geassocieerd met het maken van winst. Men moet daarbij echter niet vergeten dat de geldelijke waarde in behoorlijke mate wordt bepaald door hoezeer een persoon iets wil hebben (hoeveel betekenis het voor die persoon heeft, zijn of haar identiteit aanspreekt, is er mede bepalend voor hoeveel die persoon bereid is te betalen).

Monumentwaarde staat gelijk aan de betekenis van historische zaken voor het collectieve geheugen, de herinnering aan de samenleving/maatschappij in een specifieke tijd.

1.2 Het doel van een bouwhistorische verkenning

Het toekennen van de juridische status van monument door de minister (rijksmonument) of door het college van burgemeester en wethouders (gemeentelijk monument), heeft als consequentie dat bij verbouwingen getoetst moet worden of de geplande ingrepen niet te veel ten koste gaan van de monumentale waarde van het gebouw. Doorgaans geschiedt de toekenning van de monumentstatus op grond van een redengevende omschrijving, een document van één of twee pagina's waarin in meer algemene bewoordingen wordt aangegeven waarom een gebouw de status van monument krijgt toebedeeld. De redengevende omschrijving is vrijwel nooit uitgebreid genoeg om een verbouwplan te kunnen toetsen, om de eenvoudige reden dat de informatie over het gebouw daarvoor in kwantiteit en kwaliteit ontoereikend is. Het college (en in sommige gevallen de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) dienen zich dus nader te laten informeren. Dat kan door de eigenaar of betrokken architect, maar dat verdient vanuit het oogpunt van objectiviteit doorgaans niet de voorkeur. In die gevallen wordt de eigenaar van het gebouw gevraagd om een bouwhistorische verkenning op te laten stellen door een onafhankelijk opererende marktpartij.

³ *cultureel erfgoed*: uit het verleden geërfde materiële en immateriële bronnen, in de loop van de tijd tot stand gebracht door de mens of ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving, die mensen, onafhankelijk van het bezit ervan, identificeren als een weerspiegeling en uitdrukking van zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities, en die aan hen en toekomstige generaties een referentiekader bieden. (uit: Erfgoedwet 2016)

De bouwhistorische verkenning is dus bedoeld om zowel de eigenaar, de ontwerper als de toetsende instantie te informeren over de bouwgeschiedenis van het gebouw, de object-specifieke eigenschappen van exterieur, interieur en vooral constructies en de monumentale waarden die in het geheel en in de onderdelen waaruit het gebouw is opgebouwd, vertegenwoordigd zijn.

Het college laat zich bij de toetsing van plannen adviseren door de plaatselijke monumentencommissie. Het is echter een vrij hardnekkige misvatting dat een monumentencommissie louter is bedoeld om plannen te beoordelen. Een goede monumentencommissie is een gezelschap professionals dat met de initiatiefnemer voor de ontwikkeling van het monument meedenkt en op grond van hun expertise en ervaring suggesties kan doen die zowel het plan als het monument (de monumentwaarde) ten goede komen. Vrijwel altijd is er sprake van een gemeenschappelijk doel: door een kwaliteit hoogwaardige ingreep het monument voor de lange termijn behouden. De bouwhistorische verkenning draagt hier in hoge mate in bij, omdat het kennis overdraagt die voor een succesvol bouwplan onontbeerlijk is en de dialoog tussen eigenaar, planvormer en monumentencommissie bevordert (onder andere door een helder definitieapparaat, waardenstellingen en waarderingsplattengronden).

1.3 Bouwhistorisch onderzoek

Bouwhistorici analyseren de constructies, de gevels én het interieur van historische gebouwen. Vormen, materialen en bouwtechnieken hebben veelal tijdsgebonden eigenschappen die door de bouwhistoricus worden herkend. Daardoor wordt het voor de bouwhistoricus mogelijk om inzicht te geven in de wijze waarop het pand werd gebouwd, en hoe het daarna door verbouwingen is getransformeerd in het gebouw zoals dat tegenwoordig is. Het is voor de bouwhistoricus niet zo belangrijk hoe iets er uit ziet, als wel waarom iets er uit ziet zoals het er uit ziet, waarbij de kernvraag doorgaans luidt: "Hoe werd dit gemaakt en waarom maakte men het zo?". Vermoedelijk wordt er al vanaf dat er monumenten zijn, bouwhistorisch onderzoek verricht. In de moderne tijd gebeurde dit aanvankelijk vooral door architecten (in wording) en door lokale historici. De onderzoekdiscipline kreeg een belangrijke impuls als gevolg van de vele herstel- en restauratievraagstukken die zich tijdens en direct na de Tweede Wereldoorlog aandienen. In die periode kwam er de Tijdelijke Wet Monumentenzorg waarin stond dat onroerende zaken vermeld in de Voorlopige lijst der Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst (1908-1933), niet mochten worden gesloopt of veranderd zonder toestemming van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen. Het doel van het onderzoek was in die tijd nog louter het vergroten van kennis, en spitte zich vrijwel uitsluitend toe op middeleeuwse bouwkunst. Kennis werd onder andere opgedaan door gebouwen, constructies en bouwsporen in muurwerk in te meten en in (reconstructie)tekeningen uit te werken. In de regel ging het onderzoek gelijk op met archeologisch onderzoek. Niet zelden werd het bouwhistorisch onderzoek in de jaren na de Tweede Wereldoorlog door een archeoloog uitgevoerd.

Een specifieke opleiding tot bouwhistoricus bestond lange tijd niet. Bouwhistorici werden tot ongeveer twintig jaar geleden, in de praktijk opgeleid. Een aantal gemeenten bood die mogelijkheid bij hun bouwhistorische diensten. Die opleidingsplaatsen werden doorgaans ingevuld door mensen met een bouwkundige en/of een kunsthistorische opleiding. Technische Universiteiten (met name Delft), gaven de mogelijkheid om te specialiseren in restauratietechniek of bouwhistorie. Pas in 1997 werd in Utrecht gestart met een post-HBO opleiding Bouwhistorie en Restauratie. Het is de tijd waarin ook de eerste Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek worden gepubliceerd. Die richtlijnen werden in 2009 voor het laatst herzien en beschrijven het proces van bouwhistorische onderzoek en de voorwaarden waaraan een deugdelijk onderzoeksrapport dient te voldoen.

Het nut van het bestuderen van constructies, structuren en afwerkingen is voor de bouwhistoricus primair het vergroten van kennis omtrent het bouwen in het verleden. Die kennis is in brede zin noodzakelijk om op verantwoorde wijze met gebouwd erfgoed in Nederland om te gaan. Daarbij valt niet alleen te denken aan restauraties, maar ook aan verbouwingen of constructief herstel.

Bouwhistorische kennis zal daarnaast helpen bij het doorgronden van het gebouw. Begrip van hoe een gebouw in het verleden werd ontworpen, welke keuzes er gemaakt werden ten behoeve van de constructie én duiding van de elementen die in en aan het gebouw te vinden zijn, helpen allemaal om de herinnering aan vroegere tijd in leven te houden, voort te laten bestaan. Maar kunnen ook helpen om een bouwprogramma op efficiënte wijze tot ontwerp uit te werken.

Vaak blijft bij een verkenning veel aan het ook van de bouwhistoricus verborgen. Links de situatie vóór ontmanteling, rechts na, met een achttiende-eeuwse balklaag, een negentiende-eeuwse schouw en een voormalige buitengevel (zestiende-eeuws) met daarin dichtgezette vensteropeningen. Voorbeeld: Breestraat 68 in Leiden.

1.4 De beperkingen van een bouwhistorische verkenning

De *bouwhistorische verkenning* wordt in de Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek (2009) gedefinieerd als een *bouwhistorische opname op hoofdlijnen*. Voor kleine ingrepen in monumenten, kan zo'n verkenning in principe volstaan, maar de beperkingen zijn groot. Zo wordt er doorgaans bij een veldonderzoek ten behoeve van een verkenning geen materiaal verwijderd (geen licht destructief onderzoek). Dat is een probleem voor kennisvergaring én waardering omdat niet duidelijk wordt of er achter huidige afwerkingen (vloerbedekkingen, muurverf, voorzetwanden, verlaagde plafonds) monumentale afwerkingen schuil gaan. Onder een recente vloerbedekking kunnen oude parketvloeren, geoliede 'kindervoetjes' of terrazzovloeren onopgemerkt blijven. Voorzetwanden kunnen het zicht ontnemen op verborgen paneeldeuren, wandbespanningen, lambriseringen of zelfs muurschilderingen. Schilderingen kunnen overigens ook heel goed schuil gaan achter witte latex of muurverf.⁴

Het is dus goed om hier expliciet vermeld te hebben, dat de waardering die in deze rapportage is opgenomen, louter is gestoeld op de onderzoeksgegevens die tijdens de verkenning konden worden verzameld en in deze rapportage is gepresenteerd. De kans dat tijdens de verkenning monumentale afwerkingen onopgemerkt zijn gebleven, is redelijk groot, vooral bij de gebouwen die sinds circa 1980 niet meer ingrijpend zijn verbouwd. Op basis van ervaring ligt rond 1980 het omslagpunt van verbouwen met behoud van oude(re) lagen naar verbouwen na complete ontmanteling tot op casco.

Een bouwhistorische verkenning is een opname op hoofdlijnen (non-destructief) en kent de nodige beperkingen.

⁴ Onder bouwhistorici wordt ingeschat dat een verkenning slechts een tipje van de sluiter van de bouwgeschiedenis wordt opgelicht. Hoe ouder het object, hoe lastiger het vaak is om voldoende kennis te vergaren binnen de kaders van een verkenning.

Een beperking van de voorliggende verkenning is ook dat het een platte weergave in tekst is, van een ruimtelijke structuur. Voor de auteur en de eigenaar van het gebouw is het vrij eenvoudig om de tekst te vertalen naar een drie dimensionaal beeld, voor leden van een monumentencommissie is dat vaak in veel mindere mate het geval. Het is om die reden voor een eigenaar altijd aan te raden om de monumentencommissie in de fase van plantoetsing uit te nodigen voor een rondgang door het gebouw, bij voorkeur ná kennisgeving van de uitkomsten van de bouwhistorische verkenning. In de gevallen dat dat niet tot de mogelijkheden behoort, en er toch behoefte is aan extra verbeelding van het gebouw, kan BAAC de complete fotodocumentatie die tijdens het veldwerk gemaakt is, ter beschikking stellen.

Er is een uitvoerige fotodocumentatie gemaakt ten behoeve van deze rapportage. Niet alle veldfoto's zijn in het rapport opgenomen. De foto's kunnen u digitaal worden toegestuurd. U kunt een verzoek sturen naar: g.oldenmenger@baac.nl

1.5 Monumentwaarde

1.5.1 De toetsingscriteria en toetsingskader

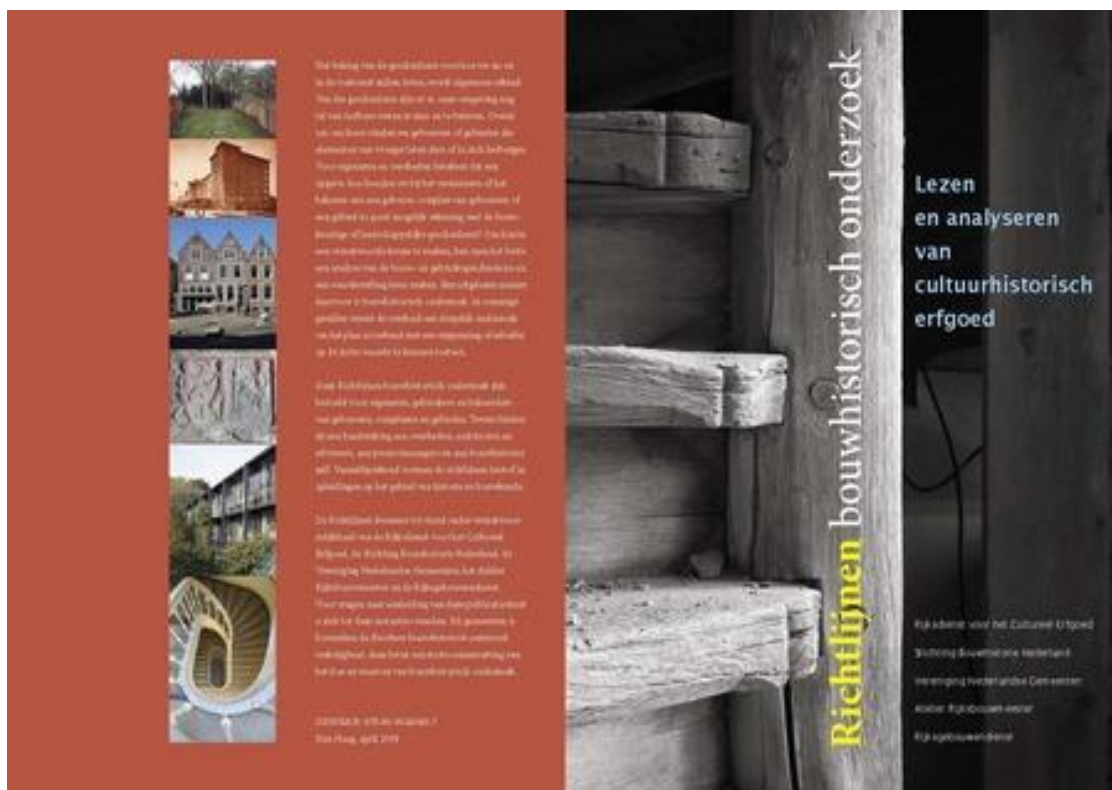
Het bepalen van het belang, de betekenis van een gebouw of object, is inmiddels een primaire taak van de bouwhistoricus. De onderzoeker hanteert daarbij conform de Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek (2009) in principe twee criteria, te weten; de mate van authenticiteit en de mate van zeldzaamheid.

De term authentiek is afgeleid van het Latijnse *authenticus*, wat staat voor 'met eigen hand voltrekken', 'uit eerste hand' en vindt haar oorsprong als rechtsterm. Binnen het recht wordt het gebruikt als aanduiding van een oorspronkelijk gegeven, op iets dat als echt is vastgesteld of dat een exacte kopie is van het origineel (dat laatste is interessant met het oog op de duiding van het belang van restauratiefasen die gepaard gaan met grootschalige vernieuwing van substantie). Het ontrafelen van de bouwgeschiedenis gaat altijd gepaard met het bepalen van de mate van oorspronkelijkheid van een gebouw als geheel, alsmede van de onderdelen waaruit het is samengesteld. Het is daarbij goed om te beseffen dat de mate van authenticiteit van ieder monument in meer of mindere mate is aangetast, en dat die aantasting doorgaans groter is dan op het eerste oog wordt ingeschat. Het komt vaak voor dat een historische verbouwing als resultaat zowel een aantasting van een bestaande als een toevoeging van een nieuwe betekenislaag heeft. Dit wordt meestal geduid met de term "historische gelaagdheid", een term die in principe altijd op gespannen voet staat met authenticiteit. Strikt genomen zou van iedere bouwphase afzonderlijk de mate van authenticiteit kunnen worden bepaald daaraan kleefte wel als nadeel dat dit relatief gunstig uitpakt voor een recentere verbouwing (waarvan het resultaat mogelijk nog geheel intact is). Authenticiteit is als zuiver toetsingscriterium lastig te implementeren om vier redenen.

De mate van authenticiteit en zeldzaamheid zijn primaire toetsingscriteria.

Ten eerste kan de mate van authenticiteit, of misschien beter de verwachting die we daarbij hebben, niet los worden gezien van de ouderdom van een object of de termijn die is verstreken tussen het ten uitvoer brengen van de bouw en de verbouwing(en) tot aan het moment van toetsing. De mate van authenticiteit van een gebouw uit de jaren zestig is bijna per definitie hoger dan de mate van oorspronkelijkheid van een middeleeuws gebouw. Dat wil niet zeggen dat het jongere gebouw met een hogere mate van authenticiteit ook een hoger erfgoedbelang vertegenwoordigt dan een ouder gebouw dat door de tijd heen vaker zal zijn aangepast aan veranderende omstandigheden in tijd.

Ten tweede zijn er bouwtypen, boerderijen bijvoorbeeld, waar de continue aanpassing, veelal op meest pragmatische wijze, een essentie van (landelijke) cultuur vormen. De mate van authenticiteit staat hiermee in feite op gespannen voet. Daarop aansluitend, ten derde dus, kan op de mate van authenticiteit niet worden getoetst zonder daarbij het beschouwingsniveau duidelijk aan te geven. Van een zestiende-eeuwse boerderij zijn de gebinten meestal de enige elementen die terug te voeren zijn op de bouwtijd. De mate van authenticiteit van de gebintconstructie kan daarbij hoog zijn (beschouwingsniveau constructie), maar dat geldt niet voor de mate van authenticiteit van de boerderij als geheel. Wie hier in de zestiende eeuw geboerd heeft, zal bijna niets van de boerderij in huidige hoedanigheid herkennen. Kastelen zijn hiervan ook een voorbeeld, omdat ook dat vrijwel in essentie veranderlijke gebouwen zijn. Wellicht is het beter om de mate van authenticiteit per bouwfase uit te splitsen en niet per gebouwonderdeel, waarbij de betekenis van iedere bouwfase in de bouwchronologie uiteen wordt gezet en aangegeven wordt in welke mate de onderdelen behorende bij die bouwfase in authentieke staat verkeren. Daaraan kleven echter ook nadelen, met name ten aanzien van de samenhang tussen de verschillende bouwfasen en de (bouwkundige) logica die doorgaans aan de basis ligt van die samenhang.

De Richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek uit 2009. Te downloaden via:
<https://www.cultureelerfgoed.nl/publicaties/publicaties/2009/01/01/richtlijnen-bouwhistorisch-onderzoek>

Als laatste speelt – zoals hierboven al aangegeven – de bepaling van de mate van authenticiteit een ingewikkelde rol, wanneer er sprake is van reconstructief restauratiewerk en restauraties waarbij met behoud van vorm een materiaalsoort (historische substantie) is vernieuwd. Hoe dient de mate van authenticiteit te worden beoordeeld bij een gevel waarvan de achttiende-eeuwse schuifvensters zijn vernieuwd door materiaal en vorm exact over te nemen? Conform de definitie van authentiek, kan iets dat exact gelijk is aan het origineel, voor authentiek doorgaan. Kan een exacte kopie van een venster worden bestempeld als authentiek of moeten we hier spreken van een toestand die soortauthentiek is. Wanneer de betekenis van een exacte kopie op grond van toetsing op authenticiteit voor een authentiek venster even groot is als voor een soort- of kopie-authentiek

vensters, vervalt de grond om het behoud van het authentieke venster na te streven. Door de eigenaar en de monumentenzorg wordt een vervangend onderdeel doorgaans als een minder grote aantasting geduid dan door een bouwhistoricus, omdat deze informatie put uit karaktereigenschappen (bouw- en bewerkingssporen van het onderdeel) die bij vernieuwing onherroepelijk verloren gaat.

De term zeldzaam is in principe vrij eenvoudig te duiden, het geeft aan dat iets weinig voorkomend is. Gewoonlijk wordt er getoetst of een historisch object, of één van de onderdelen waaruit het is samengesteld, in de huidige tijd nog veel of juist weinig voorkomt. Die historische terugblik is echter niet van oudsher met de term zeldzaam verbonden. Het woord zelden werd in de middeleeuwen gebruikt om in de eigen tijd ongewone of wonderlijke zaken of fenomenen te benoemen en groeide in de zestiende eeuw uit tot zeldzaam, nog steeds met dezelfde betekenis. Het zou goed zijn om in bouwhistorische rapporten aan te geven of bepaalde aspecten van een gebouw in de bouwtijd zeldzaam waren (denk daarbij aan atypische constructies of vroege voorbeelden van een bepaald venstertype), óf dat er sprake is van een fenomeen dat juist na verloop van tijd weinig voorkomend is geworden. Denk daarbij aan een negentiende-eeuwse éénkamerwoning. Iets dat in de huidige tijd zeldzaam is, kan in het verleden een veelvoorkomende standaard zijn geweest. Andersom is ook mogelijk.

De relatieve eenvoud van de term zeldzaamheid vertaalt zich niet in een gemakkelijke implementatie tijdens toetsing. Daarbij spelen verschillende factoren een rol. De belangrijkste complicatie is misschien wel dat bij bouwhistorische verkenningen doorgaans wordt volstaan met een zogenaamde interne waardenstelling waarbij het toetsingskader wordt bepaald binnen de scope van het object. Het moge duidelijk zijn dat toetsing op grond van de mate van zeldzaamheid hier tot problemen leidt, omdat zeldzaamheid een breder toetsingskader vereist. In de richtlijnen wordt aangegeven dat een contextuele waardenstelling al heeft plaatsgevonden bij geregistreerde monumenten. Dat impliceert dat rijk en gemeenten hun monumentenbestand als een gebalanceerde collectie hebben ingericht, wat in de praktijk vaker niet dan wel het geval is. Meestal bestaat een monumentenbestand uit een periodiek gevulde hoeveelheid gedateerde redengevende omschrijvingen, vaak op basis van het exterieur en de meest uiteenlopende waarderingsmethodieken. Actualisatie van monumentenbestanden en het opstellen van collectiebeschrijving met aandacht voor samenhang komt helaas maar zeer sporadisch voor. Ingewikkeld aan de zeldzaamheid is dat het niet los kan worden gezien van ervaring. De mogelijkheden voor onderzoekers om in een kort tijdsbestek een groot referentiekader op te bouwen (heel veel gebouwen te onderzoeken en te zien), zijn beperkt, mede omdat de meeste onderzoeksrapporten met het oog op privacyaspecten niet gepubliceerd worden. Wat zeker ook lastig is, is de geografische begrenzing van het toetsingskader. Moet er in geval van rijksmonumenten landelijk op zeldzaamheid worden getoetst en bij gemeentelijke monumenten en niet monumenten op regionaal niveau? Kan er überhaupt wel binnen die kaders worden getoetst? Kwantitatieve gegevens ontbreken veelal. Het ontbreken van goede monumentenbeschrijvingen per gemeente doet zich ook hier voelen evenals het uitblijven van onderzoekagenda's met daaruit voortvloeiende programma's van eisen. Een expliciete onderzoeksvraag als *hoeveel neorenaissance panden zijn in Eindhoven beschermd?* zijn in de dagelijkse praktijk een uitzondering.⁵ Het opbouwen van een breed referentiekader wordt ook bemoeilijkt door het uitblijven van specialisatie binnen het bouwhistorische vakgebied. Met name op het punt van de toetsing van de mate van zeldzaamheid zorgt dat voor moeilijkheden. Het is voor iemand die zich specialiseert in Interbellumboerderijen, in kerken uit de wederopbouwperiode of in fabrieksgebouwen veel gemakkelijker om in relatief korte tijd een deugdelijk referentiekader op te bouwen dan voor een

⁵ Onderzoeksvraag in verband met mogelijke verplaatsing van het gemeentelijke monument Aalsterweg 310.

bouwhistoricus die door heel het land van een stoomgemaal, naar een schoolgebouw, een woonhuis en een graansilo trekt.

Een bouwhistorische verkenning kent de nodige beperkingen. De monumentwaarde is altijd bepaald op grond van de in de rapportage gepresenteerde onderzoeksgegevens. Het is mogelijk dat bij de verkenning monumentale constructies, elementen en afwerkingen verborgen zijn gebleven achter recente(re) afwerkingslagen.

1.5.2 Waardengradaties

Bij het opstellen van een waardenstelling schrijven de *richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek* drie categorieën voor: hoge monumentale waarde, positieve monumentale waarde en indifferente monumentale waarde. De betekenis van die gradaties is in de richtlijnen nogal abstract beschreven, over de implicaties (consequenties voor de planvormer en plantoetsers, laten de richtlijnen zich niet uit).

- Hoge monumentwaarde wordt omschreven als van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied.
- Positieve monumentwaarde wordt opschreven als van belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of het gebied.
- Onder indifferente monumentwaarde dienen volgens de richtlijnen zaken geschaard te worden die van relatief weinig belang zijn voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied.

Het onderscheid tussen van cruciaal belang, van belang en van relatief weinig belang, is in de richtlijnen niet gegeven. Er mag vanuit worden gegaan dat de te hanteren toetsingscriteria (de mate van authenticiteit en de mate van zeldzaamheid) een doorslaggevende rol spelen. Zaken die zowel authentiek als zeldzaamheid zouden in dat geval in aanmerking komen voor toekenning van hoge monumentwaarde, zaken die niet authentiek en niet zeldzaam zijn, vertegenwoordigen dan indifferente monumentwaarde. Dat laat over de zaken met positieve monumentwaarde die wel authentiek maar niet zeldzaam óf wel zeldzaam maar niet authentiek zijn. Dit is ook de basis waarop door BAAC in principe waardengradaties worden toegekend.

In de richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek wordt niet duidelijk gemaakt wat de praktische implicaties van de waardengradaties voor planvormers en plantoetsers is. In de volgende paragraaf proberen we dat te ondervangen door richting te geven aan de omgang met de verschillende waardencategorieën. Hier willen we uiteenzetten dat 'positief' bevestigend is. Het is een "JA, er is sprake van monumentwaarde". Men zou dit als een basiswaarde kunnen omschrijven. De indicator 'hoog' past men doorgaans toe om voor zaken die verheffend zijn, de basis overtreffen. Gesimplificeerd zou men kunnen stellen dat er bij toekenning van hoge monumentwaarde sprake is van een verbijzondering (wederom op grond van de mate van authenticiteit én zeldzaamheid). Het is een "JA, er is sprake van monumentwaarde; dit is bijzonder". Tenslotte is het goed om opgemerkt te hebben dat indifferente monumentwaarde niet hetzelfde is als geen monumentwaarde. De indicator indifferent geeft aan dat de monumentwaarde ondergeschikt is aan de overige monumentale onderdelen van het object. Omdat BAAC van mening is dat er in vrijwel alle panden ook zaken aanwezig zijn die in het geheel geen monumentwaarde vertegenwoordigen (denk aan recente vloerbedekkingen, gipsplafonds eigentijds meubilair) wordt in de BAAC-rapportages, in afwijking met de Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek, de categorie 'geen monumentwaarde'.

Naast de drie in de richtlijnen genoemde waardengradaties, hanteert BAAC de gradatie geen monumentwaarde.

1.6 Implementatie van de resultaten van de bouwhistorische verkenning

1.6.1 De consequenties van de toegekende waarden

De door de bouwhistoricus vervaardigde rapportage met waardering en waardenstellingen kan gebruikt worden door architecten en planontwikkelaars ter inspiratie voor noodzakelijk geachte ontwikkelingen en door overheden en monumentencommissies om de rapporten en verbouwplannen te toetsen. De kennis over het historische bouwen stelt de bouwhistoricus ook in staat om bij objectgericht onderzoek uitspraken te doen ten aanzien van de monumentale waarde, van het object als geheel en van de onderdelen waaruit het is samengesteld. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de *richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek* (2009) waarin als toetsingscriteria de mate van authenticiteit en zeldzaamheid zijn genoemd.

- Hoge monumentwaarde: van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied. (BAAC associeert dit doorgaans met bijzonder of uitzonderlijk omwille van de hoge mate van authenticiteit en zeldzaamheid).

Voor onderdelen waaraan hoge monumentale waarde is toegekend, geldt dat deze zaken op louter bouwhistorische gronden absoluut behouden dienen te blijven. Omdat er bij het maken van een kwalitatief hoogwaardig plan dat voldoet aan de huidige voorschriften op het gebied van veiligheid, duurzaamheid en functievereisten meer komt kijken dan alleen het bouwhistorische belang, blijkt het in de praktijk niet altijd mogelijk om zaken die hoge monumentwaarde vertegenwoordigen volledig intact te laten. Dit moet echter wel dégelijk het streven zijn van zowel eigenaar, planvormer en toetsende instanties. Met andere woorden: Bij zaken die hoge monumentwaarde vertegenwoordigen is het behoud een zéér zwaarwegende factor bij de afweging van algemene belangen (de betekenis van het monument voor de samenleving) met de belangen van de eigenaar/ontwikkelaar. Aanpassingen zijn niet ondenkbaar. In eerste instantie moet dan echter worden gedacht aan aanpassingen die de bestaande monumentwaarde ondersteunen: herstel van details, terugbrengen van oorspronkelijke kleurstellingen, het verwijderen van waarde-verstorende elementen of in bepaalde situaties reconstructie. Indien bij de afweging van alle factoren de conclusie is dat aantasting van delen met hoge monumentwaarde onafwendbaar is, dan geldt dat eigentijdse ingrepen met zorg moeten worden uitgevoerd en dat daarbij de historische toestand van het gebouw maatgevend is. Óf er moet duidelijk aantoonbaar sprake zijn van een duurzame ingreep of toevoeging die voor het monument een wezenlijk, nieuwe betekenislaag geeft die essentieel is voor het voortbestaan van het monument als geheel. Aanpassing van elementen met hoge monumentwaarde kan gevolgen hebben voor de monumentale status van het gebouw als geheel.

- Positieve monumentale waarde: van belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied. (BAAC beschouwt dit doorgaans als basiswaarde en kent het toe op grond van hoge mate van authenticiteit óf hoge mate van zeldzaamheid).

Voor onderdelen waaraan positieve monumentale waarde is toegekend, geldt dat er bij het maken van verbouwplannen, vanuit bouwhistorisch oogpunt, gestreefd moet worden naar behoud er van. Het monumentale belang van deze elementen dient zorgvuldig afgewogen te worden tegen de belangen van de eigenaar/ontwikkelaar en factoren als veiligheid, duurzaamheid en milieuaspecten. Aanpassingen van positief gewaardeerde onderdelen zijn denkbaar wanneer de aard en de monumentale waarde van het geheel blijven bestaan of worden versterkt en er sprake is van het toevoegen van kwaliteit. Substantiële aantasting van positief gewaardeerde onderdelen kan gevolgen hebben voor de monumentstatus van het gebouw.

- Indifferente monumentale waarde: van relatief weinig belang voor de structuur en/of de betekenis van het object als gevolg van een aantasting van de mate van authenticiteit of de veelvoorkomendheid.

Vanuit bouwhistorisch oogpunt bestaan er geen zwaarwegende argumenten om het volledige behoud van indifferent gewaardeerde onderdelen na te streven. Wijzigingen behoren doorgaans tot de mogelijkheden, sloop in veel gevallen ook wanneer dat ten goede komt van het behoud van positief en hoog gewaardeerde onderdelen van het gebouw. Reconstructief herstel kan in uitzonderlijke gevallen leiden tot opwaardering van indifferent gewaardeerde onderdelen naar positief (bijvoorbeeld door reconstructie van deuren, vensters en details).

- Geen monumentwaarde

Vanuit bouwhistorisch oogpunt bestaan er geen argumenten om het behoud van elementen die geen monumentwaarde vertegenwoordigen na te streven. Wijzigingen of zelfs sloop behoren zonder voorbehoud omwille van bouwhistorie of de monumentale status tot de mogelijkheden en kan in het geval het verstorende elementen zijn, zelfs een positief effect hebben op de beleving van de monumentale waarde van het complex als geheel.

1.6.2 Objectiviteit

Omdat de toekenning van monumentwaarde geen exacte wetenschap is, is iedere waardering onderhevig aan subjectiviteit. De mate van authenticiteit is voor een ieder nog wel vrij goed te beoordelen, al speelt wel altijd de vraag op welk niveau er getoetst wordt (op objectniveau, structuurniveau, elementniveau of zelfs afwerkingsniveau) en liggen de verwachtingen ten aanzien van de oorspronkelijkheid bij een wederopbouw pand doorgaans hoger dan bij een woonhuis dat de oorsprong in de zestiende eeuw heeft. Lastiger wordt het al bij de beoordeling van de mate van zeldzaamheid, omdat dit sterk afhangt van het kenniskader waarover de bouwhistoricus beschikt. In de bouwhistorische discipline is er maar weinig kwantitatieve gegevens beschikbaar met betrekking tot bouwhistorische zaken.

Bij BAAC stellen we een waardering naar eer en geweten op. De opdrachtgever krijgt een conceptrapport om er voor te zorgen dat wat in het rapport geschreven staat, begrijpelijk en duidelijk genoeg is. Invloed op de waardering heeft de opdrachtgever niet. Tenzij de opdrachtgever kan aantonen dat bij de waardering een vergissing is gemaakt met betrekking tot de mate van authenticiteit of de mate van zeldzaamheid van een element in het gebouw.

Evengoed heeft een toetsende instantie geen invloed op de waardering en de waardenstellingen in onze rapportages. Wél heeft een monumentencommissie de mogelijkheid om van de waardering in de rapportage af te wijken. De commissie kan de zo objectief mogelijke waardering en waardenstellingen van BAAC overnemen óf naast zich neerleggen. Dat laatste dient uiteraard wel door de commissieleden te worden gemotiveerd.

2 Projectinformatie

2.1 Administratieve gegevens

Plaats: Breda

Adres: Grintweg 18

Monumentenstatus: Geen status

Historische functie: Vlaamse schuur

Huidige functie: Geen

Toekomstige functie: Wonen

BAAC-project: B-22.0082

Type onderzoek: Bouwhistorische verkenning

Datum veldwerk: 8 maart 2022

Opdrachtgever: Huidige eigenaar

Uitvoerende: BAAC 's-Hertogenbosch

Uitvoerder: drs. ing. Geert Oldenmenger (lid BNB)

Het gebouw weergegeven op een kaartuitsnede afkomstig van BAGviewer.nl. Het geregistreerde bouwjaar van de Vlaamse Schuur is 1850, evenals de boerderij. Die datering lijkt niet correct te zijn. Een tweede Vlaamse Schuur direct ten noorden van het onderzoeksobject is volgens het kadaster in 1960 gebouwd. Dat is zeker onjuist. Overige bijgebouwen stammen volgens het kadaster uit 1900, 1960, 1970 en 1980 wat vermoedelijk vrij accuraat is.

2.2 Programma van Eisen en beperkingen

BAAC is gevraagd om een bouwhistorische verkenning uit te voeren van de grootste van twee Vlaamse Schuren bij de voormalige boerderij Grintweg 18 in Breda. De huidige eigenaar is

voornemens om de Vlaamse Schuur te transformeren in een woonhuis voor eigen bewoning. Om dit mogelijk te maken, is het noodzakelijk dat de Vlaamse Schuur cultuurhistorische waarde vertegenwoordigt en in aanmerking komt voor een beschermde status, gemeentelijk monument. De schuur heeft de oorspronkelijke functie al lang geleden verloren, zo blijkt uit foto's op funda. Bij het ontwikkelen van transformatieplannen is het belangrijk dat het monumentale belang, indien aanwezig, zorgvuldig wordt afgewogen tegen de wensen van de eigenaar. Doel van de verkenning is dan ook om de bestaande monumentwaarde zo zorgvuldig mogelijk in beeld te brengen. Veldwerk vond plaats op dinsdag 8 maart. Met de eigenaar is op de dag van het veldwerk een rondgang door het gebouw gemaakt. Daarna werd de bouwhistoricus in de gelegenheid gesteld om zelfstandig door het gebouw te gaan en waarnemingen te verrichten. Het veldwerk kende een non-destructief karakter. Er zijn dus geen afwerkingen verwijderd en kijkgaten gemaakt om te kijken of er achter huidige afwerkingen nog oudere afwerkingen bestaan. Dit is geen beperking gebleken, omdat de schuur recentelijk is ontdaan van alle recente invulling en aankleding. Het gebouw werd achtergelaten in de staat waarin het werd aangetroffen. De verkenning kende geen grote beperkingen. Wel dient te worden opgemerkt dat waarnemingen vanaf vloerniveau werden verricht. Een enkele keer is een ladder gebruikt om op gebintplaten te kunnen kijken. In aanvulling op het veldonderzoek is het archief van het kadaster geraadpleegd, is in beeldbanken gespeurd naar historisch beeldmateriaal en is bij het Stadsarchief geïnformeerd of er bouwtekeningen van de schuur zijn gearchiveerd. Uiteraard zijn ook de nodige online bronnen geraadpleegd. Dit leverde overigens nauwelijks bruikbare informatie op.

3 Historische inleiding

Een prettig startpunt voor ieder bouwhistorische onderzoek, is de kadastrale minuut, die in hoofdlijn de bebouwde toestand omstreeks 1830 vastlegt. De boerderij met Vlaamse schuren is op de kadastrale minuut, van de toenmalige gemeente Prinsenhage, weergegeven. Zoals tegenwoordig nog het geval, ligt het complex van gebouwen op de hoek van de Grintweg en de Kluisstraat. Dit is een interessant gegeven, omdat in 1815 sprake is van een herberg op deze hoek.⁶ De herberg wordt 'De Hollandse Post' genoemd, een toepasselijke naam, omdat de Grintweg werd gebruikt voor transport tussen Breda en Holland. Eén en ander zou verband houden met het verleggen van de postroute langs de stad Breda. De Grintweg is jonger dan de Kluisstraat. De laatste is een zogenaamde beemdenweg, de eerste een ontginningsweg uit de zeventiende eeuw.⁷

Wij hebben niet zelf uit stukken op kunnen maken dat het pand Grintweg 18 inderdaad de genoemde herberg is, sterker nog, het lijkt ons hier om een onjuiste toewijzing te gaan. In de Onderliggende Aanwijzende Tafel die bij de kadastrale minuut hoort, is te zien dat percelen 84 tot en met 89 eigendom zijn van de weduwe van Cornelis de Hoon. Zij bezit een huis met schuur en erf (86), een moestuin (87), twee weilanden (84, 88) en twee stukken bouwland (85 en 89). Uit de kadastrale legger is op te maken dat het geheel tot 1862-1863 in bezit van familie van De Hoon blijft. Daarna gaat het over op de familie Van Rooy, tot 1919, wanneer Jacobus Romme de nieuwe eigenaar wordt. Acht jaar later komt het geheel in handen van Josephus Dekkers op wiens kinderen en uiteindelijk kleinkinderen het geheel overgaat. Tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw zijn al deze eigenaren als bouwman of landbouwer geregistreerd.

Karel Leenders geeft in zijn cultuurhistorische landschapsinventarisatie van de gemeente Breda, het oorspronkelijke tracé van de weg naar het Nieuw Veer aan als een zeer brede baan. Dit verschijnsel kwam vaak voor. In het cultuurland moest het verkeer zich houden aan een vrij smal tracé, maar als de hei bereikt was waaierde zo'n baan breed uit. Als de sporen kapot gereden waren, gingen de voerlui naast de modderige sporen rijden, waardoor de weg soms een paar honderd meter breed werd. Na de ontginning van de Overveldse Heide rond 1650, werd de weg naar het Nieuw Veer opnieuw aangelegd als een kaarsrechte weg en werd het brede tracé ontgonnen. Deze nieuwe weg, de huidige Grintweg, bestond al in 1669. Deze weg werd de Nieuweveerseweg of de Veerseweg genoemd. Op kaarten uit 1809 wordt de kaarsrechte Grintweg de Veerdreef genoemd. De leggers van openbare wegen (een registratie van openbare wegen) van Princenhage van 1870 en 1878 noemen dit gedeelte de Veersche Dreef.

Volgens de legger van openbare wegen van 1878 was de huidige Grintweg toen al een grindbaan tot aan de Hollandse Post. De naam Grintweg zal dus ontstaan zijn in de volksmond voor deze met grind verharde weg. De naam Grintweg wordt voor het eerst genoemd in de verdeling van Beek in wijken krachtens besluit van de burgemeester van Beek van 12 februari 1942. Op 3 augustus 1949 besloot de gemeenteraad van Beek (N.B.) de nummering per wijk in de gehele gemeente te vervangen door een nummering per straat en werd de naam Grintweg bevestigd.⁸

⁶ [Postbaan \(Prinsenbeek\) - Erfgoedweb Breda](#)

⁷ [Klein Overveld | Plaatsengids.nl](#)

⁸ [Grintweg \(Haagse Beemden\) - Erfgoedweb Breda](#)

Het eigenaardige is, dat de erfgenamen van Cornelis de Hoon in 1826 een veiling en verkoop willen organiseren in de herberg van Adriaan Rombouts, in Den Hollandschen Post op Overveld.⁹ Dit doet vermoeden dat Grintweg 18 niet deze herberg kan zijn. Dat het huis van Cornelis de Hoon een herberg was, wordt uit die aankondiging wél aannemelijk. Er is namelijk sprake van een huijzing, tapperij en stalling aan de Nieuwe Veerse Dreef (de Grintweg werd vroeger Veerdreef genoemd, zie kadertekst).

Meestal is het mogelijk om aan de hand van kadastrale hulpkaarten en veldtekeningen een goed beeld te vormen van de ontwikkeling van een agrarisch complex. Hier is dat niet het geval. Er bestaan vrijwel geen kaartjes in het archief van het kadaster die betrekking hebben op het complex. De kaartjes die er zijn, verschaffen nauwelijks relevante informatie. Het gaat om hulpkaarten uit 1996, 1990 en een veldtekening uit 1989.

Een verklaring voor het ontbreken van hulpkaarten kan zijn dat er in essentie tussen de situatie van de kadastrale minuut en tegenwoordig in de basis niet veel verandert. Dat wordt duidelijk wanneer we de huidige kadastrale toestand projecteren over de kadastrale minuut. De boerderij is in de loop der tijd wat gewijzigd in grondvorm. In de jaren dertig van de negentiende eeuw is de boerderij rechthoekig met aan de noordzijde (Kruisstraat) een aanbouw en ook een aan- of uitbouw aan de oostzijde (erf). De grote Vlaamse schuur is tegenwoordig en op de kadastrale minuut rechthoekig. In 1832 is de Vlaamse schuur ongeveer 1,65 keer zo lang als dat deze breed is. Tegenwoordig is die verhouding ongeveer 1 staat tot 1,5. De gedachte dat er aan de grondvorm van de grote schuur gesleuteld is, moeten we echter laten varen. Op de kadastrale minuut liggen de schuren aan de achterzijde in elkaars verlengde (zoals ook nu) en de ruimte tussen de schuren kan in de loop der tijd niet zijn verbreed omdat een smallere tussenruimte totaal onpraktisch is.

- 1824 Princenhage C86 legger 301, 1660, 2633, 6608, 5281 dan naar Beek
- Legger 301 Hoon, onleesbaar, C86 huis schuur en erf, 1862 of 1863 verkoop naar legger 1660 nummer 9
- Legger 1660, Dorst, Johanna van huise? Van Laurys van Rooy, landbouwer, deel? 18 dec 1866, naar legger 2633 nummer 5
- Legger 2633, Johannes van Rooy, bouwman, C 86 huis en erf, Johanna van Gool wede, huis 2 en erf, 1919 verkoop, legger 6608 nummer 3
- Legger 6608, Jacobus Romme, landbouwer, huis 2 schuren erf, 1921 verkoop, legger 5281 nummer 12
- Legger 5281, Josephus Dekkers, Bouwman, nummer 12: huis, 2 schuren, erf, 1927 bijbouw, naar nummer 15: huis en erf, 2 schuren, naar (Princen)Beek legger 161 nummer 6
- Legger 161 (Princen)Beek, Josephus Dekkers, landb. Dingena Voeselek wed, 7 kinderen, C86, huis erf 2 schuren, naar legger 1336 nummer 4,
- Legger 1336, Prinsenbeek, Cornelis Dekkers, Christianus en Jacobus Dekkers, landb., nummer 4: huis erf 2 schuren, 1959 stichting, naar nummer 7, 1977 verkoop, naar legger 5004 nummer 3
- Legger 5004, Prinsenbeek, Wilhelmus Johannes Jacobus Dekkers directeur ener BV in gem geh met Cornelia Johanna Maria Dekkers, c86, huis schuur, hok, erf, naar Breda legger 28348 nummer 3
- Legger 28348 Breda, als hierboven, einde perceel betreft 186

De kleinste van de twee schuren is na 1832 iets gewijzigd. Nog steeds is er sprake van een L-vormig grondplan. De insnijding is tegenwoordig echter minder diep dan op de kadastrale kaart uit omstreeks 1832 staat aangegeven. Een gebouwtje dat op de kadastrale minuut ten zuiden van de boerderij en ten westen van de grote Vlaamse Schuur is getekend, bestaat niet meer. Omstreeks 1900 is ten zuiden van dat gebouwtje een nieuw gebouwtje opgericht, thans in gebruik als praktijkruimte.

Wanneer de boerderij en de schuren zijn opgericht, is niet vast komen te staan. Het vermoeden bestaat dat de oorsprong van het erf in of kort na 1649 zal liggen. In dat jaar verkreeg Jacob Beens van de heer van Breda veertig hectare grond die hij kon ontginnen. Mogelijk is Grintweg 18 in

⁹ [Genealogische bronnen \(breda.nl\)](#)

oorsprong een ontginningsboerderij van Beens. Wat we wel kunnen vaststellen, is dat het geraamte van de kleine Vlaamse schuur hoogst waarschijnlijk ouder is dan het geraamte van de grote schuur. De kleine schuur is namelijk opgetrokken in eikenhout, de grote schuur in grenen hout. Toepassing van eikenhout is een indicator voor een hogere ouderdom. Het verschil in materiaal geeft in ieder geval aan dat de beide schuren niet gelijktijdig zijn opgetrokken.¹⁰

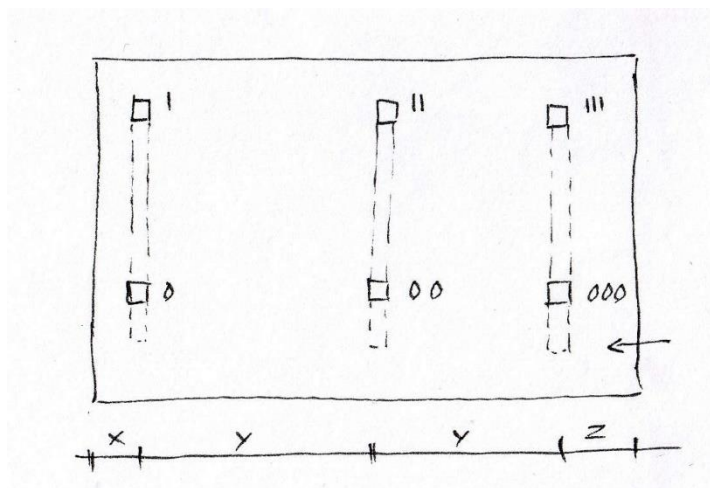

Detail van een kaart van Overveld uit 1669 met daarop het gebied dat Jacob Beens in eigendom kreeg. De * markeert de plaats van het huidige Grintweg 18.

¹⁰ Klein voorbehoud is hier noodzakelijk. In theorie is het mogelijk dat de kleine schuur een bestaande schuur is die op een bepaald moment van elders naar de huidige locatie werd gebracht (verplaatsen van schuren is een bekend fenomeen) en dat gelijktijdig daarnaast een nieuwe schuur werd opgetrokken.

4 De constructie

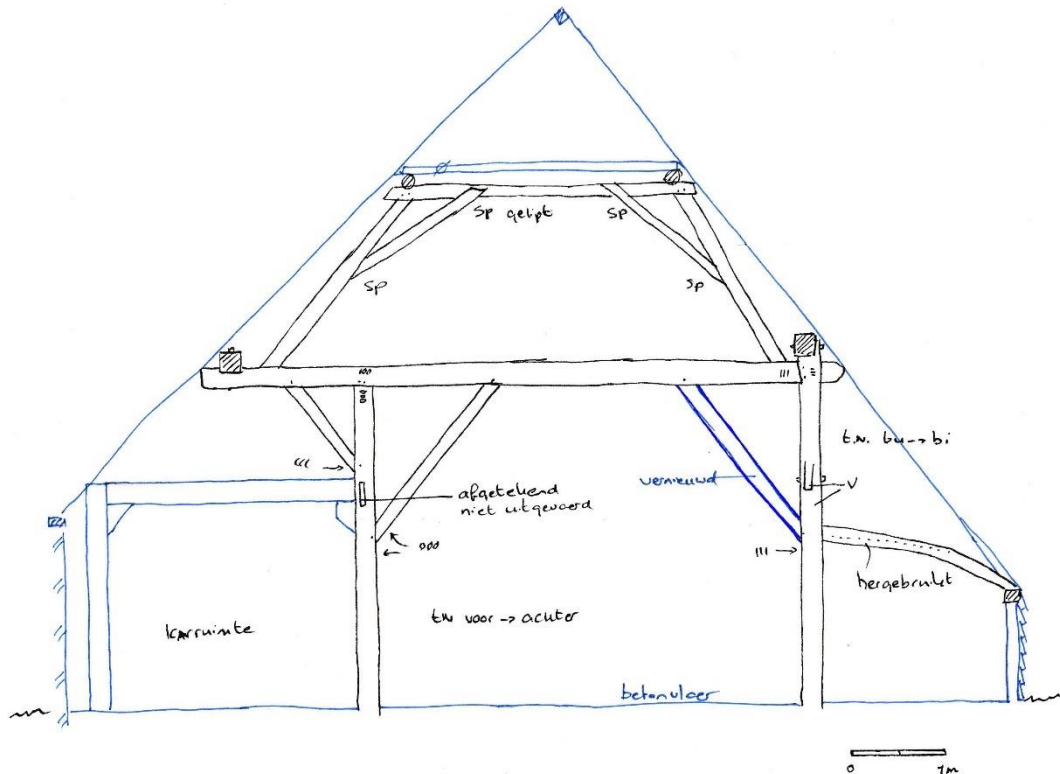
Een kenmerk van Vlaamse schuren is dat de constructie eeuwen lang mee kan gaan, maar dat de wanden (vaak hout) en dakbedekking (riet) met enige regelmaat worden vernieuwd. In de regel is de draagconstructie van een dergelijke schuur dan ook (veel) ouder dan de wanden en de dakbedekking. De constructie van de grote Vlaamse schuur is gemaakt in grenenhout. Doorgaans zijn constructies in grenenhout jonger dan constructies van eikenhout (dat in principe langer mee kan gaan dan grenenhout). Eikenhouten constructies kunnen teruggaan tot in de (late) middeleeuwen en vormden, zeker op het platteland, tot ver in de negentiende eeuw de norm. In perioden waarin eikenhout schaars was, werden andere houtsoorten gebruikt. Die schaarste neemt na verloop van tijd toe. De toepassing van grenenhout bij de grote schuur, wijst op een oorsprong in de negentiende eeuw. Omdat de schuur al op de kadastrale minuut is getekend, veronderstellen we dat de Vlaamse schuur niet al te lang daarvoor moet zijn gebouwd. In theorie zou op de plaats van een oude schuur ook een nieuwe schuur gebouwd kunnen zijn. Dat moet dan in de loop van de negentiende eeuw zijn gedaan.

Schets van de plattegrond met telmerken op de gebinten. De pijl geeft de brede van de twee zijbeuken aan, waar karren de schuur in konden worden gereden.

De constructie wordt gevormd door drie asymmetrische gebinten. Deze gebinten bestaan elk uit twee gebintstijlen, een gebintbalk en korbeels waarmee de constructie van staanders en liggers kon worden verstijfd. De verbindingen zijn alle uitgevoerd als pen- en gatverbindingen en gezeekerd met toognagels. Bij de verbinding van stijlen en liggers zijn telkens twee toognagels toegepast, bij de overige verbindingen slechts één. In zijn algemeenheid kan worden gesteld: hoe minder toognagels per verbinding, hoe jonger, al speelt de grootte van de constructie hierbij uiteraard ook een rol. De gebinten zijn voorzien van tel- of timmermansmerken. Dit zijn merken die de timmerman in zijn werkplaats op de constructieonderdelen aanbracht. Na transport van de onderdelen naar de bouwplaats, werd het opnieuw in elkaar zetten van de geprefabriceerde onderdelen door de aanwezigheid van die telmerken vereenvoudigd. Het achterste gebint in de schuur is voorzien van het merk één, in de vorm van een gehakte I aan de oostzijde en een () aan de westzijde. Op het middelste gebint treffen we de merken II en ()() aan, op het voorste gebint de III en ()()(). Door onderscheid aan te brengen tussen met guts en met bijtel geslagen merken, was bij constructie

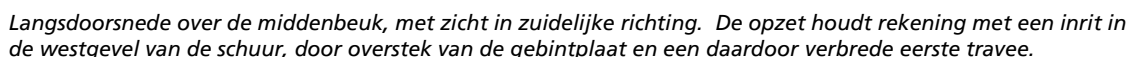
direct duidelijk aan welke zijde een bepaald onderdeel moest komen. Dat de merken netjes oplopend zijn, geeft aan dat de gebintconstructie nog geheel oorspronkelijk zal zijn. De merken zijn op de stijlen, de balken en de korbeels te zien. De enige verandering is het vernieuwen van één korbeel van gebint drie.

Doorsnede met aanzicht op het meest westelijke gebint. Wat zwart is weergegeven dateert zeker uit de eerst bouwphase. Blauwe onderdelen zijn vrijwel zeker van latere datum (vernieuwing).

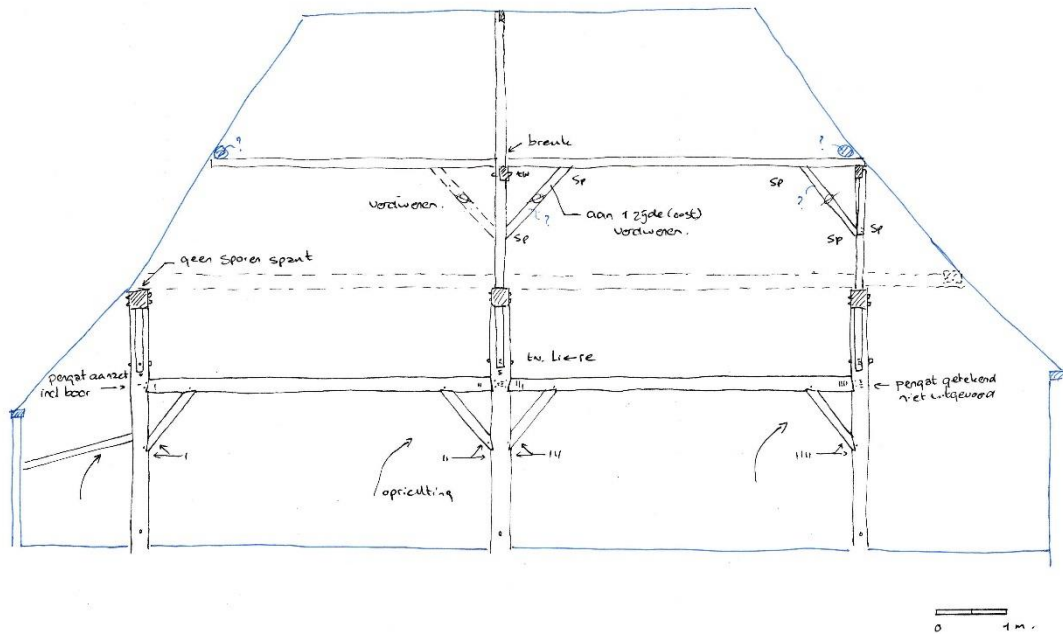
Interessant om te vermelden, is dat de gebintstijlen voorzien zijn van gekraste hartlijnen. Deze zullen zijn gebruikt om de constructie zo zuiver mogelijk te kunnen stellen (waterpas). Omdat grenenhout wat zachter is dan eikenhout, zijn de lijnen hier erg duidelijk te zien. Waar we ook op willen wijzen, zijn twee aanzetten van pengaten op de buitenste gebintstijlen aan de westzijde van de schuur. Aan de kant van de achtergevel zien we op de stijl een pengat afgetekend (door middel van kraslijnen) én is te zien dat de timmerman met zijn avegaar (boor) de aanzet heeft gemaakt om het pengat in het hout aan te brengen. Dit moet een foutje zijn geweest, omdat er aan deze zijde nimmer sprake is geweest van een op de stijl aansluitend korbeel. Aan de kant van de voorgevel zien we ook de plaats van een te maken pengat afgetekend. Aanzetten van de avegaar zijn hier niet gemaakt. Ook hier moet het gaan om een vergissing van de timmerman (of zijn knecht).

Aan de oostzijde is over de stijlen van de gebinten een gebintplaat gelegd. De plaat eindigt bij het achterste gebint, maar steekt over bij het voorste gebint, met het oog op de aan deze kant te maken toegang voor karren. De gebintplaat is door middel van windverbanden afgeschoord op de gebintstijlen. De korbeels zijn in de plaat (uit één stuk, zo'n 12 meter lang) en in de stijlen gepend en telkens met één toognagel gezekeerd. De korbeels zijn gemerkt (corresponderende merken zijn op de gebintstijlen gezet). Het gaat van achter naar voor om gehakte merken I, II, III, IIII en V. Opvallend

De overstekende delen van de gebintbalken zijn uiteraard ook op de gebintstijlen afgeschoord. De aanzet van de korbeels bevindt zich ter hoogte van de bovendorpel van de toegangsdeuren. Karren die door de deuren konden, zouden daardoor nimmer tegen deze korbeels aan kunnen rijden. Ook deze korbeels zijn uiteraard gemerkt. De merken zijn hier gegutst.

BAAC: Bouwhistorische verkenning

Langsdoorsnede over de brede zijbeuk (kar), met zicht in zuidelijke richting. De opzet houdt rekening met een inrit in de westgevel van de schuur, door overstek van de gebintplaat en een daardoor verbrede eerste travee.

Omdat de constructie geschoord en stabiel was, lag het voor de hand om de (houten) wanden waar mogelijk aan deze stijve constructie te koppelen. Dit deed men op eenvoudige wijze door balken tegen de stijlen te slaan en deze te verbinden met de wanden/wandregel. De balken zijn nog intact. Ze zijn met gesmede nagels aan de stijlen bevestigd, wat op een oorsprong vóór circa 1900 wijst. Bijzonder is de balk bij het voorste gebint, omdat het hier gaat om een zogenaamde krommer met daarin een intrigerende reeks boorgaten. Deze balk is hergebruikt. De herkomst is onduidelijk (bij drie bouwhistorici is navraag gedaan).

Gebint III gezien in de richting van de westgevel. Op het gebint een dekbalkspant. In de zijbeuk voor de kar een secundaire ondersteuningsconstructie.

Gebint III met detail van het dekbalkspant.

Gebint III met detail van het de secundaire hulpconstructie over het overstek dat rekening houdt met inrijden van een kar. Rechts van onderaf gezien het overstek van de gebintplaat, ten behoeve van de karinrit.

Gebint III stijl gekoppeld aan de muurplaat door middel van een hergebruikte krommer. Herkomst krommer onbekend.

Gebint II gezien in oostelijke richting. Links de brede beuk voor de kar. Dit gebint heeft een volledig A-spant met trek balk.

Gebint II is aan de zuidzijde voorzien van gekromde windverbanden.

Gebint I gezien in de oostelijke richting. De muurplaat van de houten gevel is middels regels en gesmede nagels aan de gebintstijlen verbonden.

De windverbanden en regels tussen de stijlen van de verschillende gebinten zijn vlak uitgelijnd, mogelijk met het oog op een wandbetimmering (waarvan niet duidelijk is dat die er is geweest). Op de foto rechts telmerk V.

Aansluiting van de regels op de stijl van het tweede gebint. Hier met bijtel en guts gehakte merken.

In detail gehakte merken. Links met bijtel, rechts met guts. Ook zijn kraslijnen op het hout te onderscheiden.

Aansluiting van de regels op de stijl van het tweede gebint. Hier met bijtel en guts gehakte merken.

Met dissel bewerkt grenenhout wijst op een datering vóór circa 1900.

Korbeel van het dekbalkspant van gebint III met aan de onderzijde een wigvorm, ontstaan waar zaagsneden bij elkaar kwamen. Dit is een aanwijzing dat het meeste hout met de hand is gezaagd.

Detail van de ankerbalk van gebint III. Op het hout zijn hart- of waterpaslijnen gekrast.

De verbinding van de gebintstijl op de gebintplaat aan de zuidzijde. De stijl is met twee pennen uitgevoerd, waarvan er één in de gebintplaat steekt. De verbinding is niet erg strak, waardoor er even aan gedacht is dat de gebintplaten een keer vernieuwd zijn. Dit kon echter niet concreet worden gemaakt. Ook de aansluiting van de gebintbalk op de gebintstijl oogt overigens weinig strak (en is een tegenargument).

De slagrichting van de toognagels vertelt hoe de gebinten op locatie zijn neergelegd alvorens te zijn opgericht. Rechts nog een detail waarop de hart- of stellijn duidelijk is te zien (verticale aftekening).

Op één van de stijlen van gebint III is een niet uitgevoerd pengat afgetekend. Dat is ook op een stijl van gebint I het geval. Hier kwam de timmerman pas na het aanzetten van zijn avegaar tot het beseft dat aan deze zijden geen regels op de stijlen werden aangesloten.

Oplegging van de gebintplaat op de ankerbalk van gebint I. Boven op de balk zijn geen sporen aangetroffen van een verdwenen spant, waardoor we kunnen vaststellen dat de korte oostgevel geen hoge deur heeft gehad zoals de westgevel die heeft. Dat betekent dat hoog beladen karren niet door de schuur heen konden rijden.

Links is nogmaals te zien hoe de regels en de windverbanden aan de zijde van de karbeuk zijn uitgelijnd. Rechts is een gat te zien, zoals in de voet van iedere stijl aanwezig, vermoedelijk om het stellen van de gebinten te vergemakkelijken.

5

De gevels en wanden

5.1 Algemeen

De Vlaamse schuur heeft twee gemetselde gevels en twee houten wanden. De gemetselde gevels zijn in kruisverband opgetrokken. Daarbij is gebruik gemaakt van machinaal gevormde bakstenen en portlandcement. Beide eigenschappen wijzen op een twintigste-eeuwse oorsprong van het metselwerk. Op verschillende bakstenen zijn sporen te zien van oudere (pleister)mortel, waardoor deze baksteen best wel eens hergebruikt zou kunnen zijn. De lange bakstenen gevel leidt langs de karbeuk. Daarin zit een zekere logica, omdat eigen stabiliteit hier wenselijk was. Het was immers niet mogelijk om hier dwarsverbanden tussen een wand en de gebintconstructie aan te brengen, omdat dit niet is te verenigen met het in- en uitrijden van wagens. De muuropeningen in de lange gevel maken van oudsher deel uit van het metselwerk. De kleine raamopeningen zijn uitgevoerd met rollagen boven en onder én een latei. De raampjes zijn zeer basale tweeruits raampjes, die niet van hoge ouderdom getuigen. De deuropening is eenvoudigweg onder de muurplaat tot stand gebracht. De deel deur is met gehengen aan in het metselwerk opgenomen duimen aangebracht. De deel deur is zeer eenvoudig en aan de onderzijde bij wijze van herstel met een plank opgedekt.

De lange zijgevel dateert uit de eerste helft van de twintigste eeuw, en heeft de oorspronkelijke indeling behouden. Deur en ramen zijn vernieuwd.

De korte gemetselde gevel is te duiden als de voorgevel van de schuur. Geheel links bevinden zich twee openslaande kardeuren. Deze zijn afgehangen door middel van gehengen en duimen en niet erg oud (van na 1970). Dat geldt ook voor de twee zesruits ramen rechts daarvan. De raamopeningen zijn op eenzelfde manier gedetailleerd als de vensters in de lange gevel, dus met halfsteens rollagen boven en onder, echter ontbreken hier lateien. Die lateien zijn er eerder wel geweest. Op een oude foto is namelijk te zien dat er in 1972 twee vierruits ramen onder een latei aanwezig zijn. De huidige raampjes zijn maximaal een halve eeuw oud. Dat is ook het geval bij de deel deur rechts in de gevel. Door de gehengen oogt de deur in eerste opslag wat ouder. Het is goed mogelijk dat de huidige deur in de plaats is gekomen van een oudere, versleten deur.

Concluderend kan worden gesteld dat de gevels uit de eerste helft van de twintigste eeuw stammen en dat ze ná 1972 nieuwe deuren en ramen hebben gekregen ter vervanging van oudere. Het is

waarschijnlijk dat de gevels in de plaats zijn gekomen voor houten wanden, maar bouwhistorisch kon dat vooralsnog niet worden vastgesteld.

De korte gevel dateert uit de eerste helft van de twintigste eeuw, en heeft de oorspronkelijke indeling behouden. Deur en ramen zijn vernieuwd.

Deel van de korte gevel zoals bestaand in 1972. Opname uit het archief van Breda.

De lange houten wand is geheel vernieuwd, vermoedelijk eind jaren zeventig ten tijde van de renovatie van de boerderij. Dat laatste is aannemelijk te maken omdat de wandstijlen deels hergebruikt hout betreft. In de stijlen herkennen we deels restanten van een enkelvoudige balklaag. Dat hout heeft een kwartronde profilering en een dimensionering die wijst op een achttiende-eeuwse of vroeg negentiende-eeuwse oorsprong. In één van de balken is een pengat herkend dat alleen gediend kan hebben om een raveelbalk op aan te sluiten. Ook treffen we op deze balken verflagen aan die aantonen dat de balklaag een tijd lang onderdeel moet hebben gevormd van een (boerderij)interieur (een in het zicht zijnde balkenplafond).

Van west naar oost gaat het om:

- hoekstijl: een hergebruikte grenenhouten vloerbalk met kleur en profiel, voorzien van een pengat voor een raveelbalk (XVIII/XIXa)
- schuine balk op wandplaat: rondhout grenen met loze gesmede nagels, vermoedelijk hergebruikt (XIX)
- stijltje op de muurplaat: vuren houten stijl (XX)
- wandstijl: vuren hout (XX)
- wandstijl: vermolmd strakbezaagde grenenhouten balk (XX)
- wandstijl (XX)
- wandstijl: vermolmd grenenhout met loze smeednagels, hergebruikt, nu met draadnagels bevestigd.
- wandstijl met kraalprofiel, geen kleur, hergebruikt (XVIII/XIXa)
- wandstijl bij deuren, vuren hout XX
- wandstijl bij deuren, kraalbalk met kleur (XVIII/XIXa)
- wandstijl, grenen XX
- wandstijl, voormalige vloerbalk. grenenhout, hergebruikte stijl met loos geraakte spijkergaten.
- hoekstijl, hergebruikte vloerbalk, grenen (XVIII/XIXa)

De wandplaat moet zijn vernieuwd. Dat kan niet anders. In geval we hier met een oude plaat te maken hadden, dan zouden aan de onderzijde van de balk pengaten voor oudere wandstijlen te zien moeten zijn. Ook zouden we in aanzicht toognagelgaten moet zien. Dat is hier niet het geval.

Op een foto uit 1972 is de toenmalige wand te zien. Karakteristiek is dan nog het golven van de gepotdekselde delen, heel anders dan de strakke delen die nu het gevelbeeld bepalen. Het is lastig op de foto te zien, maar er lijkt tussen gebint III en gebint II sprake te zijn van een onderbreking van de wanddelen door een dubbele deur. Uiterst links en rechts in de wand tekenen onderbrekingen van de beplanking zich duidelijker af.

De lange wand is in het laatste kwart van de twintigste eeuw volledig vernieuwd. De dakraampjes zullen ook toen zijn aangebracht. Nog wat later is een deel van het dak opgelicht om openslaande deuren te realiseren. Door de wanddelen strak en regelmatig te zagen, is het oorspronkelijke karakter behoorlijk aangetast.

Opname uit 1972.

Detail van vorige opname.

De korte wand is ook nog niet zo heel lang geleden opnieuw afgetimmerd. Ook hier zijn de nieuwe houten delen (2,4 x 24,5 centimeter) veel strakker dan op cultuurhistorische gronden wenselijk is. Dat er in de gevel dubbele deuren hebben gezeten, kan worden opgemaakt uit de duimen die in het metselwerk rechts nog aanwezig zijn. De deuren hebben plaats gemaakt voor een onooglijk venster. De wandregels zijn ook hier gedeeltelijk van hergebruikt hout. Zo zijn er vier negentiende-eeuwse vloerbalken hergebruikt (in twee balken zijn verschillende kepen zichtbaar en sporen van verf). De stijlen ten behoeve van het venster zijn twintigste-eeuws. De op het raam volgende stijl is voorzien van een duim (vlak boven de vloer) en een duimgat daar ruim boven. De duimen zitten aan de interieurzijde, wat niet in overeenstemming is te brengen met de duimen die we aan de buitenzijde in het metselwerk zien. Ook de afstand tussen de duim en het duimgat in de houten stijl correspondeert niet met de duimen in het metselwerk.

Wandelen uit de tweede helft van de twintigste eeuw, wellicht zelfs de vroege eenentwintigste.

6 Vloer en dak

De Vlaamse schuur is voorzien van een betonvloer, die na de jaren zeventig zal zijn aangebracht. Het dak wordt gedragen door rondhouten sporen en is met riet gedekt. Oudere Vlaamse schuren zijn vaak herkenbaar door toepassing van sporenparen met haanhouten, in de grote Vlaamse schuur is een nokbalk toegepast. Mogelijk dateren de sporen uit een tweede bouwphase. De constructie van het dak is wat aangepast op het moment dat aan de zuidzijde de huidige openslaande (terras)deuren werden aangebracht. De rietdekking is al aardig dun aan het worden. We mogen er vanuit gaan dat de schuur van oudsher een dekking met riet heeft.

7

Waardering

7.1 Algemene historische waarde

In de *richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek* wordt aangegeven dat voor de bepaling van de algemene historische waarde van een object inzicht moet worden verkregen in verbondenheid met maatschappelijke ontwikkelingen. Concreet wordt de bouwhistoricus gevraagd te toetsen of in het gebouw één of meerdere maatschappelijke ontwikkelingen tot uitdrukking komen, en zo ja, in welke mate en hoedanigheid. Dit is geen eenvoudige opgave, mede omdat concrete definities van de gehanteerde begrippen ontbreken. In deze rapportage worden alleen die begrippen gedefinieerd waarover binnen de kaders van het onderzoek uitspraken mogelijk zijn.

Onder *culturele ontwikkeling* wordt in dit kader verstaan de ontwikkeling van veronderstellingen, opvattingen, waarden, normen en de materiële uitdrukking daarvan door een samenleving of een groep daarbinnen. De ontwikkeling van menselijke activiteit op tastbare wijze tot uiting gebracht. De Vlaamse schuur is een gebouwtype dat onlosmakelijk verbonden is met het boerenland in de provincie Noord-Brabant en aangrenzende delen van Vlaanderen. Aangenomen wordt dat dit type schuur in deze regionen vanaf de zeventiende eeuw werd toegepast. In opzet geeft het gebouw uitdrukking aan de wijze waarop de boer schuur (tasruimte) en karstalling onder één dak combineerde. De brede middenbeuk was ingericht als werk- of tasruimte, de brede zijbeuk voor de stalling van karren en in de smalle beuk werd nog wel eens kleinvee gehouden. Anders dan in de hoofdropzet, herinnert weinig meer aan het agrarische gebruik. De oorspronkelijke functie is al gedurende langere tijd ten einde gekomen.

De kleine Vlaamse schuur met eikenhouten draagconstructie is zonder twijfel ouder dan de grote Vlaamse schuur. Omdat er in de twintigste eeuw vee heeft gestaan, is de constructie behoorlijk aangetast.

Onder sociaaleconomische ontwikkeling wordt in deze rapportage gerekend de ontwikkeling die betrekking heeft op algemene welvaart/voortgang.

In hoeverre hiervan sprake is, is onbekend gebleven. We weten niet wanneer de schuur precies is gebouwd en kunnen dus ook niet stellen of de bouw ervan verband houdt met een periode van economische voorspoed of met wijziging in de bedrijfsvoering. Redelijk zeldzaam is dat we op deze locatie twee Vlaamse schuren naast elkaar hebben staan, waarbij de kleine een stuk ouder zal zijn dan de grote. Twee Vlaamse schuren bij een boerderij zijn overigens zeker niet uniek: in Breda zijn bijvoorbeeld Prinsenhoef, Blauwhoefsedreef 1 en Hoeveneind 76 er voorbeelden van die alle drie een rijksmonumentenstatus bezitten.

De geografische ontwikkeling kan worden gedefinieerd als de betekenis die het gebied heeft voor de door de mens gecreëerde leefomgeving; de wijze waarop het natuurlandschap in cultuurlandschap werd getransformeerd en aan ontwikkelingen in gebruik werd aangepast, zowel in materiële als immateriële zin.

Ook dat is binnen de kaders van deze verkenning lastig te bepalen. Er is onvoldoende duidelijkheid ontstaan over de ontstaans- en ontwikkelingsgeschiedenis van de boerderij en de beide Vlaamse schuren. In principe is het mogelijk dat het geraamte van de boerderij en van de kleine Vlaamse schuur nog is terug te voeren op de vroegste ontginning, door Jacob Beens rond het midden van de zeventiende eeuw, welke van invloed is geweest op de ontwikkeling van dit deel van Overveld. De grote Vlaamse schuur stamt echter zeker van latere tijd.

De boerderij is in de jaren zeventig zeer ingrijpend verbouwd. De linden zijn zeer fraai.

Onder bestuurlijke ontwikkeling wordt verstaan de ontwikkeling van zeggenschap over een maatschappelijk afgebakend gebied.

Het complex kan deel uit hebben gemaakt van de ontginning die Jacob Beens rond het midden van de zeventiende eeuw ter hand nam. Tot bestuurlijke invloed op de directe omgeving zal dit niet hebben geleid.

Vermoedelijk Grintweg 18 vóór de verbouwing in de jaren zeventig (herkomst archief Breda).

7.2 Ensemblewaarden en stedenbouwkundige waarden

In de richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek wordt aangegeven dat voor de bepaling van de ensemblewaarden en stedenbouwkundige waarden inzicht moet worden verkregen in de status van vijf te onderscheiden componenten, waarvan hieronder enkele worden gecombineerd.

- Belang van het complex als essentieel onderdeel van een groter geheel dat cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van (inter)nationale betekenis is.

De schuur is niet gelegen binnen de grenzen van een beschermd dorpsgezicht. Wel maken de boerderij en de schuur deel uit van een gehucht (Klein Overveld) dat aan de rand van de stad Breda nog vrij goed als zodanig herkenbaar is in de stedenbouwkundige structuur. In dit gehucht staan nog enkele historische boerderijen overeind.

- Belang van het complex wegens de situering, verbondenheid met de ontwikkeling/uitbreiding van een streek, stad of wijk.

Dit belang is vrij groot, in het verlengde van wat hierboven is geschreven. De opzet van boerderij met twee schuren is al te zien op de kadastrale minuut.

- Belang van het complex wegens de wijze van verkaveling / inrichting / voorzieningen.

De bouwhistorische verkenning heeft weinig inzicht opgeleverd in de gedachte die ten grondslag heeft gelegen aan de situering en de oriëntatie van de boerderij en de schuren. Naast de gebouwen kan nog wel de indrukwekkende rij linden vóór de boerderij genoemd worden.

7.3 Architectonische waarden

In de *richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek* wordt aangegeven dat voor de bepaling van de architectonische waarden inzicht moet worden verkregen in de status van vijf te onderscheiden componenten, waarvan er hieronder enkele worden gecombineerd.

- Belang van het complex voor de geschiedenis van de architectuur en het oeuvre van de architect(en).

Hiervan is geen sprake. Dat is inherent aan het bouwtype en het historische gebruik ervan.

- Belang vanwege de hoogwaardige esthetische kwaliteit van het ontwerp en de ornamentiek.

Hiervan is geen sprake. Dat is inherent aan het bouwtype en het historische gebruik ervan. Voor wat betreft het aanzien van het gebouw, kan wel worden opgemerkt dat het vanuit cultuurhistorisch oogpunt jammer is dat de houten wanddelen zeer strak bezaagd zijn.

De schuren in de jaren zeventig. De kleine schuur omgebouwd tot stal, vermoedelijk in het tweede kwart van de twintigste eeuw.

7.4 Bouwhistorische waarden

In de *richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek* wordt aangegeven dat voor de bepaling van de bouwhistorische waarden van het gebouw onderscheid wordt gemaakt in drie componenten. Concreet wordt de bouwhistoricus gevraagd te toetsen of het gebouw van belang is vanwege één of meerdere van deze componenten en hoe groot dit belang is, waarbij authenticiteit en zeldzaamheid de belangrijkste toetsingscriteria zijn.

- Het belang van het object voor de geschiedenis van de bouwtechniek.

Het gebouw is geconstrueerd op een wijze die in de bouwtijd gebruikelijk is en daardoor als veelvoorkomend kan worden betiteld. Van bijzondere constructies of materiaaltoepassing is geen sprake. Deze constructievorm is vanaf de zeventiende tot in de twintigste eeuw standaard geweest voor dit soort gebouwen. De constructie van de grote Vlaamse schuur van Grintweg 18 verkeert nagenoeg in oorspronkelijke staat, wat bouwhistorisch wel wat bijzonderder is.

- Het belang van het object vanwege de historische gelaagdheid.

In deze rapportage wordt er min of meer vanuit gegaan dat de stenen gevels een tweede bouwfase markeren. Bouwhistorisch is dat echter niet feitelijk aangetoond. In theorie zou het hier kunnen gaan om een op zeer traditionele wijze (houtbewerking) vernieuwde schuur (begin twintigste eeuw). Aannemelijker is het echter dat we hier van doen hebben met een vroeg negentiende-eeuws gebouw, dat aan het begin van de twintigste eeuw twee stenen gevels kreeg. In dat geval kan aan deze gevels belang worden gehecht, op grond van de historische gelaagdheid, zijnde een ingreep die een duidelijk stempel heeft gedrukt op de ontwikkeling van de schuur.

7.5 Waarden vanuit de gebruikshistorie

In de *richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek* wordt aangegeven dat voor de bepaling van de waarden vanuit de gebruikshistorie van het gebouw onderscheid wordt gemaakt in drie componenten. Concreet wordt de bouwhistoricus gevraagd te toetsen of het gebouw van belang is vanwege één of meerdere van deze componenten en hoe groot dit belang is, waarbij authenticiteit en zeldzaamheid de belangrijkste toetsingscriteria zijn.

- Het belang vanwege de ordening, samenhang of inrichting van gebouwen of ruimten, passend bij een historische functie, gebruik of productie in het object/complex.

Zoals gesteld herinnert het gebouw vooral qua opzet aan het historische gebruik. De schuur brengt ook in herinnering dat het complex waar het deel van uitmaakt, in oorsprong een agrarisch complex is. Die herinnering staat sinds de jaren zeventig wat onder druk, onder andere door de transformatie van de boerderij (woon- en stalgedeelte) tot een 'woonboerderette'.

- Het belang vanwege een (historische) functie, gebruik of productie in het object/complex. Dit belang is zonder twijfel groot te noemen.

- Het belang van het object/complex als herinnering aan een historische gebeurtenis of prominente bewoner/gebruiker/opdrachtgever.

Het is niet bekend wie de opdrachtgever voor de bouw van de schuur is geweest.

7.6 Waardestellingen

De waardenstellingen zijn gebaseerd op de in deze rapportage verzamelde gegevens en inzichten. Tijdens een bouwhistorische verkenning blijft veel van de geschiedenis van een gebouw voor de onderzoeker onbekend, omdat er niet achter afwerkingen kan worden gekeken (pleisterwerk, vloerbedekkingen, verflagen etc.). Soms is de opgedane kennis eenvoudigweg te beperkt om tot een deugdelijke onderbouwing van de monumentwaarde te komen.

Er wordt in deze paragraaf getoetst aan de mate van authenticiteit en de mate van zeldzaamheid.

Stelling 01: Op basis van de gegevens in deze rapportage wordt er **hoge monumentwaarde** toegekend aan de hoofddraagconstructie (gebinten, platen, verbanden en kasspanen) van het gebouw. De constructie verkeert in hoge mate van authenticiteit. De mate van zeldzaamheid is beperkt, maar dat is vooral omdat dit bouwtype zo karakteristiek is voor het Brabantse erf. Zeldzaamheid is wat dat betreft, in dit geval, een wat ongelukkig toetsingscriterium. Om die reden wordt er ondanks de relatief beperkte mate van zeldzaamheid toch hoge monumentwaarde toegekend. Vernieuwde onderdelen, zoals een korbeel van gebint III, heeft alleen conceptuele betekenis.

Stelling 02: Op basis van de gegevens in deze rapportage wordt er **hoge monumentwaarde** toegekend aan het concept van de houten wanden van de schuur. De wanden zijn conceptueel aan te duiden als authentiek (dit soort schuren dienen houten wanden – oudere schuren hebben veelal vlechtwerkwanden gehad – te hebben). Houten wanden zijn met andere woorden een essentie van de Vlaamse schuur. De mate van zeldzaamheid van dit concept, is wederom beperkt. Ook hier geldt echter, dat de mate van zeldzaamheid een uiterst onhandig toetsingscriterium is.

Qua substantie vertegenwoordigen de houten wanden **indifferentie monumentwaarde**. De indeling van de wanden heeft met de agrarische functie van het gebouw niets van doen, en door zeer strak bezaagde delen toe te passen, is het karakter van de schuur geweld aangedaan. In de korte wand hebben in de karbeuk, in vergelijking met de stenen gevel, relatief lage deuren gezeten. Lastig punt om te waarderen, zijn de hergebruikte wandstijlen, welke afkomstig zijn van een ouder gebouw, vermoedelijk de boerderij. Bouwhistorisch is dit een interessant fenomeen omdat dit

mogelijk wat licht werpt op de geschiedenis van de boerderij, ook cultuurhistorisch, omdat het hergebruik van materiaal één van de essenties is van de boerderijbouw. In de schuur herinnert het hout vooral aan een vernieuwingsfase die vrijwel zeker eind jaren zeventig plaatsvond. Die fase is niet of nauwelijks monumentaal.

Stelling 03: Op basis van de gegevens in deze rapportage wordt er **hoge monumentwaarde** toegekend aan het concept van de grote openslaande deuren in de karbeuk, welke een oorspronkelijke herinnering vormen aan het oorspronkelijke gebruik van het gebouw. Ook hier geldt de kanttekening dat het toetsingscriterium 'zeldzaamheid' hier ongeschikt is. Qua substantie en vormgeving vertegenwoordigen de deuren nauwelijks waarde. Hooguit omdat er altijd houten deuren hebben gezeten, kan aan de substantie nog **indifferente monumentwaarde** worden toegekend.

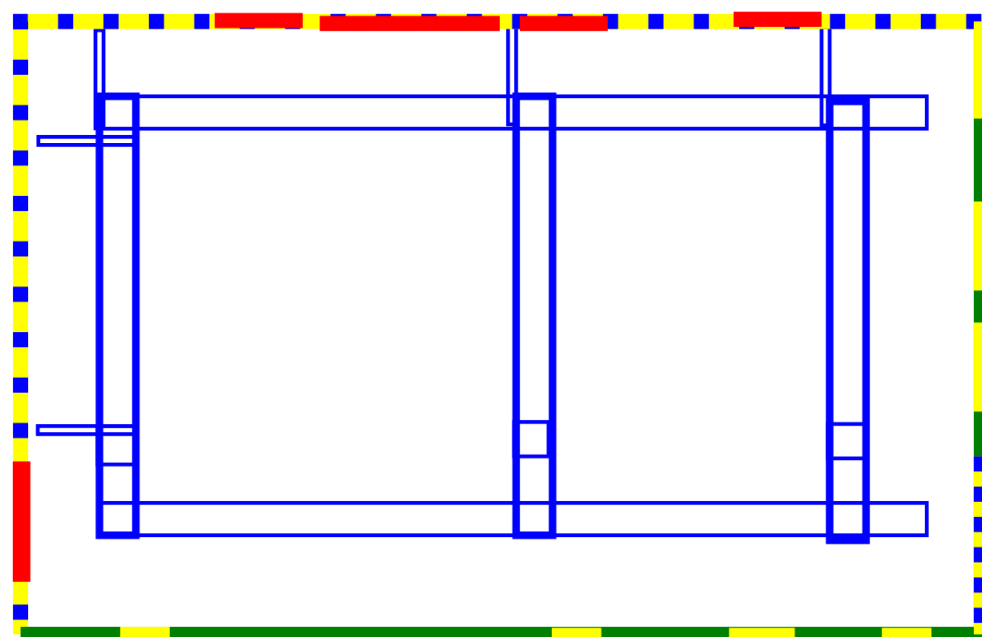
Stelling 04: Op basis van de gegevens in deze rapportage wordt er **hoge monumentwaarde** toegekend aan het concept van het rieten dak, vanwege de hoge mate van authenticiteit van deze dakbedekking. Dat de substantie meerdere keren zal zijn vernieuwd, doet vanwege de levensduur van dit soort daken weinig af aan de monumentwaarde.

Stelling 05: Op basis van de gegevens in deze rapportage wordt er **positieve monumentwaarde** toegekend aan de stenen gevels van de schuur, op grond van de vrij hoge mate van authenticiteit van de gevelindeling (en de relatie tussen deze indeling en de historische functie van het gebouw – met name de deuren geven nog enig inzicht in het historische gebruik) in combinatie met een beperkte(re) mate van oorspronkelijkheid van de invulling (vrijwel alle gevelelementen zijn eens vernieuwd). Tevens als uiting van de historische gelaagdheid.

Stelling 06: Op basis van de gegevens in deze rapportage wordt er **indifferente monumentwaarde** toegekend aan gevelelementen die vrijwel zeker eind jaren zeventig (of anders later) zijn aangebracht. De waarde is niet nihil, omdat bij de plaatsing oorspronkelijke gevelopeningen zijn gebruikt.

Stelling 07: Op basis van de gegevens in deze rapportage wordt er **geen monumentwaarde** toegekend aan de meest recente veranderingen (brede venster in de karbeuk en de openslaande terrasdeuren), omdat beide niet passend zijn in het oorspronkelijke concept van de Vlaamse schuur.

Stelling 08: Het is niet vast komen te staan of de daksporen uit de fase van de gemetselde gevels of uit de jaren zeventig dateren. Dit maakt het verschil tussen positieve monumentwaarde en indifferente monumentwaarde. Mochten de sporen met gesmede nagels aan de muur- en wandplaten zijn bevestigd, dan wijst dit op een oudere oorsprong dan wanneer draadnagels zijn toegepast. Tijdens het veldwerk was dit niet te zien.

- HOGE MONUMENTWAARDE
- POSITIEVE MONUMENTWAARDE
- INDIFFERENTE MONUMENTWAARDE
- GEEN MONUMENTWAARDE
- NIET VAST TE STELLEN MONUMENTWAARDE
- BALKLAAG EN KAPCONSTRUCTIE

De waarderingskaart. De kaart is indicatief. De teksten zijn leidend. Met stippellijn zijn conceptuele waarden verbeeld.

Status

Naar verluidt is herbestemming van de schuur naar woning alleen mogelijk wanneer kan worden vastgesteld dat de Vlaamse schuur monumentwaarde vertegenwoordigt. Op basis van de bevindingen in deze rapportage kan worden vastgesteld dat aan de constructie van de schuur op grond van concept en substantie hoge monumentwaarde kan worden toegekend. Van de vier historische gebouwen op het erf, is dit het gebouw dat het oorspronkelijke karakter (constructie, houten wanden, rieten dak) het best heeft behouden ondanks dat meer vergankelijke materialen in de loop der tijd meer dan eens zullen zijn vernieuwd. Herbestemming met behoud van monumentwaarde lijkt mogelijk wanneer de constructie geheel intact wordt gelaten, het gebouw twee houten wanden krijgt/behoud (door deze niet te strak te bezagen kan de waardenbeleving zelfs wat worden versterkt), de stenen gevels en het agrarische karakter daarvan zoveel mogelijk behouden blijven (of versterkt worden) en het concept van de inrijdeuren behouden blijft. De waarde van de Vlaamse schuur wordt mede bepaald door de in directe nabijheid gelegen oudere Vlaamse schuur. Hoewel de mate van authenticiteit van die schuur vrij zwaar is aangetast, dient overwogen te worden om, indien de grote Vlaamse schuur een beschermd status krijgt, te overwegen om ook de kleine schuur hierbij te betrekken. Plat gesteld: de monumentwaarde van de grote Vlaamse schuur is groter in combinatie met de sterk gewijzigde kleine Vlaamse schuur. Daarbij dient wel opgemerkt dat de monumentwaarde van de grote schuur op zichzelf beschouwd, groter lijkt te zijn dan de monumentwaarde die de kleine schuur op zichzelf beschouwt, vertegenwoordigt.

Over BAAC

- Het bedrijf

BAAC is een onafhankelijk onderzoeksbureau dat zich sinds de oprichting in 2000 bezig houdt met cultuurhistorie in de breedste zin van het woord. BAAC voert alle mogelijke facetten van archeologisch en bouwhistorisch onderzoek uit en beschikt over een groot aantal specialisten. Het bedrijf heeft ongeveer 80 werknemers in dienst, verdeeld over vestigingen in Nederland en Vlaanderen. Bouwhistorie is van begin af aan één van de pijlers van het bedrijf. De afdeling bouwhistorie bestaat uit:

De afdeling bouwhistorie bestaat uit:

- ir. Rob Gruben
- drs. ing. Geert Oldenmenger
- drs. Lammert van Hemert
- drs. Hans Willems

- De onderzoeker(s) en auteur(s)

Drs. ing. Geert Oldenmenger (1976) studeerde bouwkunde aan de Hogeschool Enschede, waarbij hij stages vervulde bij Van Wijnen en IAA architecten. Daarna volgde hij aan de toenmalige Katholieke Universiteit Nijmegen (Radboud Universiteit Nijmegen) de studie Kunstgeschiedenis en Archeologie, waarbinnen hij zich vooral specialiseerde op de geschiedenis van architectuur en stedenbouw. Gedurende deze opleiding vervulde hij bij de gemeente 's-Hertogenbosch, afdeling Bouwhistorie, Archeologie en Monumenten, een opleidingsplaats voor bouwhistorie. In twee jaar tijd werd een groot aantal panden in de Bossche binnenstad onderzocht en gedocumenteerd. In 2001 kreeg hij, aansluitend op deze opleiding, een baan aangeboden als bouwhistoricus bij BAAC. Daar werkte hij zich in korte tijd op tot senior bouwhistoricus. In 2008 studeerde hij als laatste doctorandus in de kunstgeschiedenis af met een scriptie waarin het leven en het werk van de negentiende-eeuwse, Zutphense stadsarchitect A.B.W. Langenberg centraal stond. Inmiddels heeft hij als onderzoeker zo'n 500 projecten uitgevoerd.

(https://www.linkedin.com/in/geert-oldenmenger-46b68025/?locale=nl_NL).

BRONNEN

- Richtlijnen voor Bouwhistorisch onderzoek 2009.
- Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.
- Kadaster.nl
- Delpher.nl
- Bouwdossier.